

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.7, november 2015

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Vibeke A. Pedersen

Tilsyn ved cand.theol., adj. professor (i dansk salme- og kirkehistorie) Jørgen Kjærgaard

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“Morten Luthers Jule-Psalme”

ved Else Riisager

Indhold

- 1 En julesalme i reformationens jubilæumsår
- 2 Grundtvigs forhold til Luthers salme
- 3 Billeder og tidsplaner i Grundtvigs salme
- 4 Anvendt litteratur

1 En julesalme i reformationens jubilæumsår

Lillejuleaften 1817 blev den salme af Grundtvig offentliggjort, der i manges øjne og øre stadig på bedste vis ringer julen ind: “Det kimer nu til Jule-Fest”.

Salmen blev trykt under titlen “Morten Luthers Jule-Psalme” og refererede dermed indirekte til de mange fejring af Martin Luther, der havde fundet sted i løbet af efteråret. 1817 var nemlig 300-året for reformationen, hvis begyndelse man traditionelt henlagde til den 31. oktober 1517, hvor Luther opslog sine 95 teser på kirkedøren i Wittenberg. Fra officielt dansk hold havde jubilæumsfestlighederne været omfattende med bl.a. takkegudstjenester i alle landets kirker og udsendelse af flere skrifter. Også Grundtvig havde bidraget, men fra ganske uofficiel side, da han på daværende tidspunkt ikke havde noget kirkeligt embede. Med sin gammellutherske, bibeltro kristendomsopfattelse stod han desuden i et modsætningsforhold til samtidens teologiske hovedstrømninger, der altovervejende var rationalistisk prægede.

Læs mere

I anledning af jubilæet havde Grundtvig bl.a. udgivet *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum*, der var tilegnet Martin Luther, og *Psalmer ved Jubel-Festen 1817*, som indeholdt en fri fordanskning af Luthers “Ein feste Burg ist unser Gott”.

2 Grundtvigs forhold til Luthers salme

“Det kimer nu til Jule-Fest” var digtet over Luthers salme for børn fra 1535, “Vom himel hoch da kom ich her”, som i fordansket form var indgået i reformationstidens salmebøger. Fra sin barndom havde Grundtvig kendt salmen fra gendigtningen i Kingos salmebog: “Fra Himmelen høyt komme vi nu her” (s. 141-144), hvor den bl.a. blev brugt ved højmassen første juledag. Salmen var dog gledet ud af de senest autoriserede salmebøger, Guldbergs salmebog (1778) og *Evangelisk-kristelig Psalmebog* (1798).

Grundtvig havde et nært personligt forhold til den gamle salme. For ham betød den en forbindelse tilbage til den trygge barndom i det gammeldags troende, luthersk prægede miljø i faderens præstegård i Udby og de salmer, han da lærte udenad fra Kingos salmebog. Ved juletid i december 1810 kom salmen således trøstende til ham i den personlige krise, der førte til hans ændrede syn på kristendommen (se digtet [“Udby Have”](#) i *Saga* 1811, s. 124).

For ham var salmen også et centralt eksempel på den levende kristne tro, han havde mødt i sin barndom. I juleprædikenen “Om den rette Juleglæde” (holdt 1813, udgivet 1816) citerede han bl.a. fra Luthersalmens strofe 6 samt hele strofe 10, da han ville skildre ægte juleglæde i barndommens menighed:

Saa lader [dvs. lad] os glædes i Hjerte og Sind
Og gaae med Hyrderne til Barnet ind! (s. 90)

Han betoner, at det var, som om menigheden var til stede i åndelige skikkelser og deltog i julens begivenheder i Betlehem:

visselig, da reisde Aanderne fro til det hellige Land og stode for [dvs. foran] Krybben og saae derpaa, og sang saa sødt:

Var Verden end dobbelt saa viid og lang,
Da var den Dig en Seng vel trang,
Og Dig ikke værd, var den end fuld,
Med Ædelstene, Perler og Guld. (s. 90)

Læs mere

Når menigheden sang den gamle version af “Et Barn er født i Bethlehem”, viste de en tilsvarende levende tro, se indledningen til “Jule-Sang for christne Børn”, afsnittet [“Grundtvigs tidligere brug af julesalmen”](#).

I den samme juleprædiken fandt Grundtvig udtryk for flere temaer, der senere blev udfoldet i “Det kimer nu til Jule-Fest”:

Et sandt Guds Barn har da mange Juledage, men jo fleer han har, desmere hellig Glæde vil vist og [dvs. tilmed] opfylde Hjertet naar Juleklokken kimer, naar det toner under Hvælvingen: see! Jeg forkynder eder en stor Glæde, thi eder er i Dag en Frelser født, Herren Christus i Davids Stad. O! da fødes Frelseren for os, fødes i vort Hjerte, ei fattig, skrøbelig og ringe, nei riig, og stærk og vældig, og vi see Hans Herlighed i Aanden, en Herlighed, som den Eenbaarnes af Faderen, fuld af Naade og Sandhed. (s. 84)

Allerede under krisen i 1810 havde Grundtvig forsøgt at gendigte den gamle salme, og han gjorde det flere gange siden (Malling 1962-1978, bind 1, s. 411 f.). “Det kimer nu til Jule-Fest” er – som tilføjelsen “Frit fordansket” til titlen angiver – andet og mere end en gendigtning af Luthers børnesalme. Lokalt i salmen er Grundtvig dog tæt på forlægget bl.a. i strofe 18, der gengiver den citerede strofe 10 af den gamle salme, og i stroferne 8 og 15, der henholdsvis svarer til forlæggets strofe 1 og 6.

Læs mere

Om forholdet mellem “Det kimer nu til Jule-Fest” og forlægget, se Lundgreen-Nielsen 1980, s. 919, note 219.

3 Billeder og tidsplaner i Grundtvigs salme

Som i mange andre af Grundtvigs salmer spiller flere billedstrukturer og tidsplaner sammen i julesalmen. Med omdrejningspunkt i Jesu fødsel i Betlehem rækker det flertydige billedsprog tilbage til Det Gamle Testaments kong David og patriarken Jakob og fremad mod de troendes himmelske frelse. Samtidig foregår digtet i en nutidig ramme blandt de troende: Med kimen fra kirkeklokkerne juleaften og med de gentagne opfordringer til at modtage julens budskab og til frydesang i digtets slutning. Igennem hele salmen bliver modtageren tilskyndet til at tage del i begivenhederne ved hjælp af virkemidler som verber i imperativ og præsens, anråbelser og det gentagne “nu”.

Digtets mange sammenstillinger af begivenheder og forskellige tidsplaner bliver tydelige i lyset af den firefoldige teksttolkning.

Læs mere

Den firefoldige metode til at fortolke og formidle Bibelen og værker med bibelsk indhold dominerede i den kristne tradition fra senantikken til oplysningstiden. Se f.eks. om metoden i afsnittet [“Stil, strukturer og indhold”](#) med henvisninger i indledningen til “Jule-Sang for christne Børn”.

Bag strofe 10 ligger der f.eks. en forståelse af begivenhederne tolket ud fra det andet, *typologiske* niveau. Den gammeltestamentlige løvhytte- eller høstfest, hvor de

festende boede i hytter, foregik til ære for den jødiske Gud, Jahve (jf. 2 Mos 23,16). Hans navn måtte ikke nævnes, men i 2 Mos 3,14 kaldes han "Jeg Er", idet der på hebraisk er et ordspil mellem 'Jeg Er' og 'Jahve'. I den bibel, Grundtvig benyttede, er stedet gengivet med "Jeg skal være" (*Biblia* 1787), dvs. at det futuriske og løftet er fremhævet. I julesalmen er løvhyttefesten et forvarsel, der peger hen på "den store Løvsals-Fest", hvor Gud igen kommer til stede, men nu i skikkelse af Kristusbarnet. I nytestamentlig tid befinder Kristus sig også i et fattigt hus eller en hytte. Tilmed er Kristus der som "Frelser-Mand", dvs. som både Gud og menneske. At Kristus er til stede som frelser fra "Synd og Død", peger igen hen på den *eskatologiske* fest i de himmelske boliger for de troende.

Tilsvarende betydninger danner baggrund for billedsproget og bibelhenvisningerne i strofe 22, specielt vers 4: "Blev Jakobs Stjerne til en Soel". Jakobs stjerne refererer til de forventninger om en kommende Messias, som blev fremsat af den gammeltestamentlige profet Bileam i 4 Mos 24,17, og som blev gentaget i Zakarias' lovsang lige før Jesu fødsel (Luk 1,78-79). "En stjerne træder frem fra Jakob" (4 Mos 24,17) er dog nu blevet til det nytestamentlige "solopgangen fra det høje" (Luk 1,78). Forventningen bliver til virkelighed, da stjernen står over Betlehem ved Jesu fødsel (Matt 2,1-12). Det er som en solopgang i mørket ved midnat, og derfor galer hanen og varslers, at religioner som den nordiske går under. Ved fødslen bliver der lys blandt levende og døde (jf. Matt 4,16 og Luk 1,78-79).

Læs mere

Tilsvarende tolkninger kan læses i Nielsen 2009, s. 330 f., og om Grundtvigs forståelse af 'skygge', se s. 326-332.

Foruden den nutidige ramme er det med sådanne flertydige billedstrukturer og forskellige tidsplaner, at Grundtvig uddyber og beriger Luthers gamle salme.

Det lange digt blev omarbejdet og forkortet mange gange i Grundtvigs levetid, men allerede til den autoriserede salmebog, *Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt*, 1856, bedre kendt som Roskilde Konvents salmebog, fik salmen den form, vi nu kender fra *Den Danske Salmebog* 2002, nr. 94.

4 Anvendt litteratur

- *Biblia, / Det er / Den ganske Hell. Skriftes / Bøger, / Ved / Hans Kongl. Majests. / Vor allernaadigste Arve-Herres / Kong Christian / Den Syvendes / Christelige Omsorg, / med Fliid og efter Grund-Texten efterseete og rettede ? [sic] saa / og med mange Paralleler og udførlige Summarier forsynede* (1787) København.
- *Den Danske Salmebog* (2002). København.
- *Dend Forordnede Ny Kircke-Psalme-Bog. Efter Hans Kongl. Majest. Allernaadigste Befalning, af de fornemste Geistlige i Kiøbenhafn til Guds*

Tieniste paa Søndagene, Fæsterne, Bededagene, og til anden Gudelig brug i Kirken, udi Danmark og Norge, af Gamle Aanderige Sange Ordentlig indrettet og Flitteligen igiennemseet, og med mange Ny Psalmer forbedret, og iligemaader efter Kongl. Befaling til Trycken befodret (1701) udg. Thomas Kingo [1699]. Odense.

- “Et Barn er født i Bethlehem” i *Dend Forordnede Ny Kircke-Psalme-Bog* (1701), udg. Thomas Kingo. Odense.
- *Evangelisk-kristelig Psalmebog, til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt* (1798). København.
- Grundtvig, N.F.S. (1811) *Saga. Nytaarsgave for 1812*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816) “Om den rette Juleglæde. Aftensangs-Prædiken i Hellig Aands Kirken paa Første Juledag 1813” i *Bibelske Prædikener efter Tidens Tarv og Leilighed*, s. 67-92. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817) *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817) *Psalmer ved Jubel-Festen 1817*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1820) “Jule-Sang for christne Børn” i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* 23. december 1820, nr. 103, spalte [1633 f.]. København.
- Guldbergs salmebog, se Høegh-Guldberg, Ove & Ludvig Harboe (1778).
- Høegh-Guldberg, Ove & Ludvig Harboe (1778) *Psalme-Bog eller En Samling af gamle og nye Psalmer, Til Guds Ære og hans Meenigheds Opbyggelse, Efter Kongelig allernaadigst Befaling udgivet, tilligemed Collecter, Epistler og Evangelier, Lidelses Historien, Kirke- samt andre Bønner*. København.
- Kingos salmebog, se *Dend Forordnede Ny Kircke-Psalme-Bog* (1701).
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*, bind 1-2. København.
- Luther, Martin (1529) “Ein feste Burg ist unser Gott” i *Form und Ordnung geistlicher Gesang und Psalmen*. Augsburg.
- Luther, Martin (1923) “Vom himel hoch da kom ich her” [1535] i *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*, bind 35. Weimar.
- Malling, Anders (1962-1978) *Dansk salmehistorie*, bind 1-8. København.
- Nielsen, Erik A. (2009) *Kristendommens retorik. Den kristne digtnings billedformer. Billed-sprog I*. København.

Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt, (Roskilde Konvents salmebog)
(1856). København.